

ÚLOHA VOJSK VDV V NÁRODNOSTNÍCH SRÁŽKÁCH NA KAVKAZE A STŘEDNÍ ASIE (1988-1994)

Karel STEJSKAL
Student Katedry Antropologie ZČU

V únoru 1988 vypukly v Jerevanu (hl.město Arménie) boje, davy pronásledovaly Ázerbájdžánce. Do Jeravanu byl poslán pluk ze 104.vzdušně výsadkové divize, který byl umístěn v Kirovabadu v sousedním Ázerbájdžánu, aby situaci uklidnil poté, co se místní vnitřní síly MVD1 ukázaly jako neschopné udržet pořádek. Situace se rychle uklidňovala, protože většina Ázerbájdžánců již z místa uprchla. Národnostní vření v Jerevanu však vedlo k protestní demonstraci v Baku. 104.vzdušně- výsadková divize se sotva stačila vrátit do Kirovabadu a už byla poslána do Baku potlačit protiarménský pogrom.

Duben 1989 demonstrace v Tbilisi (hl.město Gruzie), na potlačení nepokojů byla do Tbilisi poslána 106 gardová vzdušně - výsadková divize z Tuly, zbývající pluky ze 104.divize z Kirovabadu a jednotky MVD (MVD - Ministerstvo vnuternych děl - Rusky ministerstvo vnitra) z Dzeržinského 19.divize pro zvláštní úkoly. 9.4. 1989 došlo k nejnásilnějšímu střetnutí - vojska MVD použili čeremuchu - druh plynu - a nabroušené polní lopatky.

V létě roku 1989 vzplanuly boje mezi Meschety (Meschetští Turci) a Uzbeky poblíž posádky samostatného 387.vzdušně - výsadkového pluku ve Ferganě (oblast Fergánského údolí) v Uzbekistánu. Uzbekové zabili během nepokojů více než sto Meschetů. Přeživší zbytek se uchýlil na základnu 387.vzdušně -výsadkového pluku.

V lednu 1990 situace v Ázerbájdžánu přerostla v občanskou válku. Arméni se pokoušeli získat kontrolu nad oblastí Náhorního Karabachu a národnostní třenice na obou stranách přerostly v běsnění a vraždění. Ázerbájdžánští nacionalisté trvali na tom, aby do jejich sporu zasáhla Sovětská armáda, a když se nic nedělo, začali útočit na sovětské posádky v Ázerbájdžánu. Vrchní velitel pozemních sil Valentin Varennikov odletěl do Baku, aby situaci zhodnotil. Gorbačov přikázal Ačabovi (tehdejší nejvyšší představitel Ázerbájdžánských komunistů) a ministru vnitra Vadimu Bakatinovi, aby se tam s ním setkali. Varennikova zpráva byla tak znepokojující, že Gorbačov a politbyro přikázali, aby bylo vyhlášeno stanné právo a do republiky byly přemístěny síly na potlačení těchto nepokojů. Milice v oblasti byla naprosto nepřipravená zasáhnout proti dobře ozbrojeným jednotkám povstalců a mnohé jednotky milice se prostě rozpadly a rozutekly, když měli čelit místním davům. Jediné jednotky, které byly dostatečně mobilní aby mohli být rychle nasazeny, byli divize VDV, které brzy směřovali na jih do obležené republiky. Do akce byli nasazeny tři divize : celá 106.vzdušně - výsadková divize z Tuly, 76.gardová vzdušně -výsadková divize z Pskova a jeden pluk z 98.gardové vzdušně -výsadkové z Bolgradu na Ukrajině. Po přistání na letišti v Kale u Baku zjistila 106.gardová VVD, že cestu do města blokují ozbrojení povstalci, ukrývající se za barikádami. Výsadkáři vlezli do svých obrněných vozidel BMD a zahájili postup na město. Povstalci si brzy uvědomili, že proti obrněným výsadkářům nemohou uspět,

a začali své obranné pozice opouštět. V jednom místě nalili Ázerbájdžánští radikálové na hlavní silnici velké množství benzínu a vytvořili tak hořící pás téměř 1,5 km dlouhý. Obrněná vozidla BMD však jednoduše sjela ze silnice a pokračovala směrem k městu. Výsadkáři dostali příkaz nestřílet, i když několik z nich bylo zraněno ostřelovači. Pluky ze tří výsadkových divizí se do Baku sjeli z různých směrů a každý dostal přidělenou část města. Pogromy proti Arménům byly násilně ukončeny. Mnoho Ázerbájdžánců se za chování extrémních nacionalistů stydělo a podporovalo akce sovětských vojáků pro obnovu pořádku. 331.gardový vzdušně-výsadkový pluk ze 106.divize dostal příkaz obsadit velení Ázerbájdžánských nacionalistů, které se nacházelo na lodi v přístavu v Baku. Po krátké šarvátce byl úkol splněn. Ázerbájdžánští nacionalisté se pokusili zasáhnout na jiném člunu, ale čtyři obrněná vozidla BMD odpověděla salvou vysoce výbušných nábojů ráže 73 mm, která člun zapálila. Nakonec se potopil.

Proti Arménské pogromy proběhly také ve Střední Asii, konkrétně v Tádžikistánu, v Dušanbe. Tyto střety byly jen jednou z epizod občanské války, která vypukla v roce 1990. O několik dní později, když zde začalo protiarménské vraždění, byla do Dušanbe vyslána úderná jednotka z 217.gardového vzdušně-výsadkového pluku z 98.VVD. Výsadkáři dorazili dříve než se situace zhoršila jako se stalo v Baku. Když se podmínky dočasně stabilizovaly, byly divize VDV staženy a 104.vzdušně - výsadková divize zůstala na své základně v Kirovabadu. (Zmatek v nové Ruské armádě byl komplikován krveprolitím, které se objevilo na hranicích Ruska. Bývalé sovětské republiky, nyní označované jako "blízké zahraničí" se začaly rozpadat ve vlně národnostního krveprolití a vření. Nejhůře zasaženou oblastí byl Kavkaz, ale boje vzplály i v evropských oblastech jako byla Moldávie a ve Střední Asii.)

Pátá, pouze částečně kompletovaná divize VDV byla ponechána v Uzbekistánu. 105.gardová vzdušně-výsadková divize byla rozpuštěna v letech 1978 -1979, aby byli získáni vojáci pro rozrůstající se brigády vzdušného útoku. Její 345.gardový pluk sloužil jako samostatný útvar v Afghánistánu a její 387.pluk vytvořil základ pro afghánský pluk bojového výcviku VDV. V roce 1991, uprostřed vřavy, bylo rozhodnuto vrátit divizi do původní síly na základě 387.vzdušně. výsadkového pluku. Jenom dva ze tří pluků divize se skutečně nacházeli v Uzbekistánu. Další byl umístěn v Eolotánu v Turkmenistánu a ještě u Kapčagaj v Kazachstánu. Vzhledem k nekompletnosti divize bylo rozhodnuto ponechat ji na místě, aby pomáhala uzbecké vládě při vytváření zesíleného výsadkového pluku. Zůstalo zde mnoho ruských důstojníků kvůli nedostatku výsadkářsky vycvičených Uzbeků. Nezávislá výsadková brigáda u Kapčagaj byla ponechána také na místě, pod Kazašskou kontrolou a vytvořila základ Kazašských sil VDV. Další veteránský svazek z Afghánské války byl také převeden uzbecké armádě. 15.brigáda Specnaz v Čirčiku v Uzbekistánu byla v roce 1992 předána uzbecké armádě. 15.brigáda Specnaz poskytla většinu vojáků do slavného " Muslimského praporu", který vedl Afghánskou invazi v roce 1979, a brigáda tvořila základ jedné ze dvou brigád Specnaz, které sloužili v Afghánistánu v pozdější válce.(Dále viz. ZALOGA J. Modré barety s.298 -299)

Kavkaz byl po celá století pro carskou armádu horkým místem a zdá se, že jím zůstane pro příštích min. deset let. V sovětské éře let 1988- 1990 byly výsadkové jednotky nasazovány za udržení klidu. Oblast je značně hornatá a takovýto terén podporuje vytváření izolovaných národnostních seskupení a hluboce zakořeněnou nenávist. Národnostní spory na Kavkaze se vyrovnaly válce v Jugoslávii a byly srovnatelně krvavé (jedná se o situaci před Čečenskou válkou). Boje však byly na Západě méně publikované(vyjma P. Procházkové a J. Štětiny; z agentury Epicentrum - Podněstří a Gruzie, pro ag.Reuters).

104.gardová vzdušně - výsadková divize měla základnu v Gjandže (dříve zde již několikrát zmiňovaný Kirovabád) v Ázerbájdžánu. Místní Ázerbájdžánci výsadkáře značně nenáviděli, protože cítili, že Rusové bez rozdílu, podporují jejich nepřátele Armény. Tento pocit pramenil ze sovětské intervence v lednu 1990, kdy byly ruské jednotky, včetně 104.divize, nasazeny na potlačení krvavého ázerbájdžánského běsnění proti Arménům v Baku. Během bojů bylo zabito nebo zraněno téměř tisíc Ázerbájdžánců. I poté co Ázerbájdžán vyhlásil nezávislost, nabyla Moskva ochotná stáhnout své divize, protože mohli sehrát významnou úlohu při udržování pořádku v napjaté Kavkazské oblasti. Od roku 1989 do roku 1993 vydržela 104.VVD téměř čtyři roky, kdy byla neustále napadána ve snaze zatahnout ji do konfliktu, někdy i na své hlavní základně. V roce 1991 vypukla mezi Ázerbájdžánem a sousední Arménií opravdová válka o osud izolovaného Náhorního Karabachu. Náhorní Karabach je oblast horského údolí uvnitř Ázerbájdžánu, ale obydlená převážně Armény. Od Arménie je oddělena úzkým pásem země, kterému se říká Načinský koridor. Po léta trvajícím snášení útrap od Ázerbájdžánců se Arméni odhodlali znovu spojit Náhorní Karabach se zbytkem své nově nezávislé země. Ačkoliv ruský generální štáb plánoval nasazení výsadkových sil na operace s cílem udržení klidu, bylo to obtížné kvůli Ázerbájdžánskému stěžování a zastrašování, namířené proti základně v Gjandže(bývalý Kirovabad). V květnu 1992 byla mezi Moskvou a Baku dosaženo dohody o stažení ruských sil z Ázerbájdžánu do dvou let. 366.motostřelecký pluk, který byl od roku 1986 umístěn ve Stěpanakertu, byl jediným větším ruským útvarům ve sporné oblasti. V červenci 1990 si získal nepřátelství místního arménského obyvatelstva, když se zúčastnil zákroku po nařízení Michaila Gorbačova, které v této oblasti zakazovalo polovojenské milice. Nicméně po vyhlášení Arménské nezávislosti a následném vypuknutí války mezi Arménií a Ázerbájdžánem se 366.motostřelecký pluk postavil na stranu karabašských Arménů a zúčastnil se hlavních bojů. I když oficiální místa v Moskvě popírala, že by se konfliktu účastnily jakékoliv ruské jednotky, bojovaly na arménské straně kromě již zmíněného 366.motostřeleckého pluku, dva pluky ze 104.VVD ze základny v Gjandže a dále několik stovek ruských dobrovolníků. Ázerbájdžán na druhou stranu čerpal vydatnou vojenskou pomoc od sousedního Íránu a hlavně od Turecka. Taktéž na ázerbájdžánské straně bojovaly řady dobrovolníků, byly to převážně příslušníci okolních kavkazských národů muslimského vyznání, Čečenci, Dagestánci, Lazové, Kabardinci atd. Konflikt byl ukončen roku 1994 příměřím, ne však mírem(podobná situace jako v Bosně).V době války mezi Abcházií a Gruzii v letech 1992 - 1994 se na Abcházské straně konfliktu účastnily taktéž stovky, možná tisíce ruských dobrovolníků, zde je zajímavé podotknout že spolu s Rusy, svými budoucími nepřáteli, bojoval na Abcházské straně i prapor čečenských dobrovolníků tzv. Abcházský prapor jemuž tehdy velel v „současnosti již téměř legendární, Šamil Basajev. Ačkoliv se tohoto konfliktu oficiálně neúčastnily žádné větší ruské armádní útvary je více než pravděpodobné že některé složky ruské armády ze základen v Gruzii do bojů zasáhli a to včetně divizí VVD dislokované v oblasti. Rok 1994 pak končí začátkem nové války, která se stala dosud nejstrašnější válkou v novodobých dějinách Kavkazu, a která v podstatě pokračuje s nižší intenzitou dodnes.Ale toto jej již naprosto jiná a samostatná kapitola. A o té až jindy.

Ve Střední Asii působily vedle již zmíněné 15. Brigády Specnaz, také divize pohraničních vojsk s výsadkářskými zkušenostmi. Znovu zkompletovaná 387.vzdušně - výsadková divize z Uzbekistánu byla v roce 1992 poslána do Tádžikistánu na pomoc tehdejší vládě proti muslimským separatistům, kteří měli základny vysoko v horách Pamíru, a kteří taktéž pronikali na Tádžické území ze základen na severu Afghánistánu. Ostatně sever Afghánistánu obývají etničtí Tádžikové. Např. nejslavnější afghánský polní velitel a jednu dobu také afghánský ministr Ahmad Šáh Masúd byl etnický Tádžik. Občanská válka, která vypukla v Tádžikistánu v roce 1990 trvala do roku 1994 a byla ukončena příměřím.V současné době

zůstává v Tádžikistánu zhruba 20ti tisícový kontingent ruských vojáků, kteří po dohodě s Tádžickou vládou střeží hlavně těžko kontrolovatelnou hranici s Afghánistánem. Jejich úkolem má být zabránění pronikání pašeráckých skupin, dopravujících heroin, či surový morfin do střední Asie a dále do Evropy a Ameriky. Že se jim to příliš nedaří je nabíledni, neboť sami se vcelku ochotně do obchodu zapojují. Protože dle v Rusku známého hesla car daleko, bog vysoko, nemají nad sebou nijakých kontrol a díky vybavení moderní výzbrojí nemají v oblasti vážnějšího konkurenta.

V současnosti se ruská armáda angažuje na Kavkaze v Čečensku kde probíhá od října roku 1999 druhá čečenská válka, ačkoliv rozsáhlejší bojové operace již skončily, konflikt má charakter partyzánské války. Bombové útoky, atentáty, náhlé přepady vojenských kolon apod. Kavkaz byl vždy pro ruskou armádu zdrojem velkých obtíží, a snad by bylo nejlepší kdyby se Rusové stáhli, ovšem toto je nemožné a pro ruské politiky naprosto nepředstavitelné a tak dál budou práchnivět kosti ruských vojáků na úbočích těchto majestátních hor.

LITERATURA:

GALEOTTI, Mark: Čas úzkosti, Bezpečnost a politika v sovětském a post sovětském Rusku. Themis, Praha 1998

ŠIŠKA, JIŘÍ F. : Prokletá válka, Afghánistán - moskevský Vietnam, Votobia, Praha 1999

ŠVANKMAJER, MILAN; VEBER, VÁCLAV; SLÁDEK, ZDENĚK; MOULIS VLADISLAV: Dějiny Ruska, NLN, Praha 1995

ZALOGA, J. : Modré Barety, Nakl. Jošt, ed.: Militaria, Brno 1995

Prameny :

Mezinárodní politika - ročník 2000.

Respekt č. 2 / 2001 čl. Namanganská odysea. 8.- 14. 1. 2001